

BOŘIVOJ DOSTÁL

DUTÉ TROJCÍPÉ PAROHOVÉ PŘEDMĚTY V RANÉM STŘEDOVĚKU

Pozoruhodným předmětem v raně středověké hmotné kultuře etnik sídlících v rovnoběžkovém pásu vymezeném na západě Polabím a Porýním, na východě Podněpřím, na jihu Podunajím a na severu Pobaltím (obr. 4) — především Slovanů, ale zřejmě i kočovníků převážně tureckého původu — jsou trojcípé duté předměty vyrobené z rozsok jeleních parohů. Zabývala se jimi většinou příležitostně řada autorů jak z hlediska jejich účelu tak po stránce výzdobné, aniž dospěla k jednotným závěrům. Tato skutečnost a dva nové nálezy z vlastních výzkumů jakož i poznání, že nálezový fond těchto předmětů se v posledních dvou desetiletích značně rozmnožil, mě vedou k pokusu o jejich nové utřídění z hlediska typologického a funkčního.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI A DATOVÁNÍ PAROHOVÝCH PŘEDMĚTŮ Z POHANSKA

Při archeologickém výzkumu katedry archeologie a muzeologie FF UJEP na velkomoravské lokalitě Břeclav-Pohansko byly nalezeny duté trojcípé parohové předměty jednak v sídlištním objektu 119 na severovýchodním předhradí¹ a jednak v kostrovém hrobě 25 v areálu sídlištní aglomerace v lesní školce v severovýchodní části hradiska.²

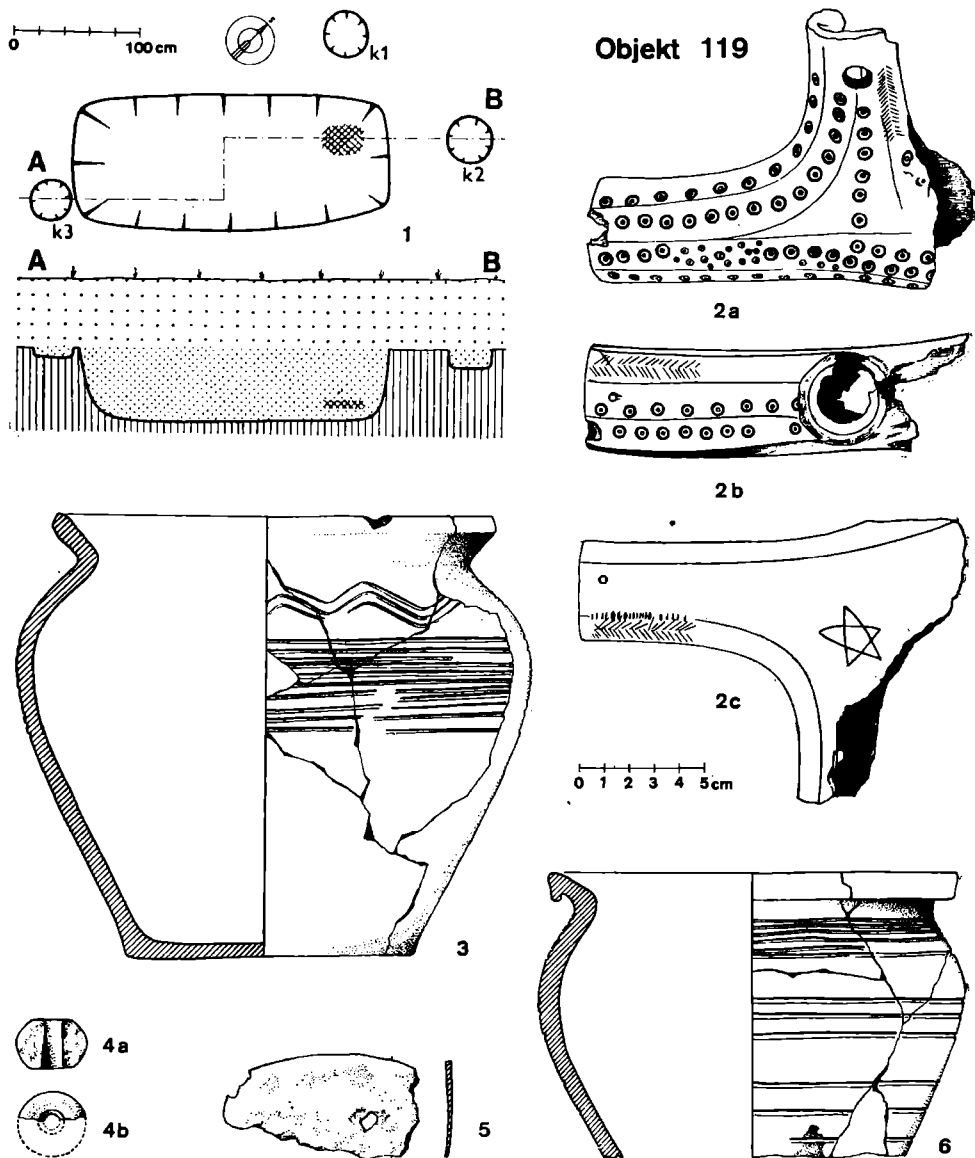
Objekt 119 (obr. 1 : 1) ležel v jihozápadním rohu čtverce B 60—56. Šlo o obdélníkovitou jámu (d 250 cm, š 85—105 cm, hl 50 cm)³ orientovanou delší osou JZ—SV, se slabě zešíkmenými stěnami a s vanovitým dnem. Vně objektu byly při severním rohu dvě kúlové jamky (K 1 : p 33 cm, hl 10 cm; K 2 : p 37 cm, hl 14 cm) a s jižním rohem splyvala třetí (K 3 : p 25 cm, hl 5 cm). Výplň objektu byla tmavošedá, hlinitá, promíšená uhlíky zejména ve spodní části; v severním

¹ B. Dostál, Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska, VVM 30, 1978, obr. 9 vpravo nahore (čtverec B 60—56).

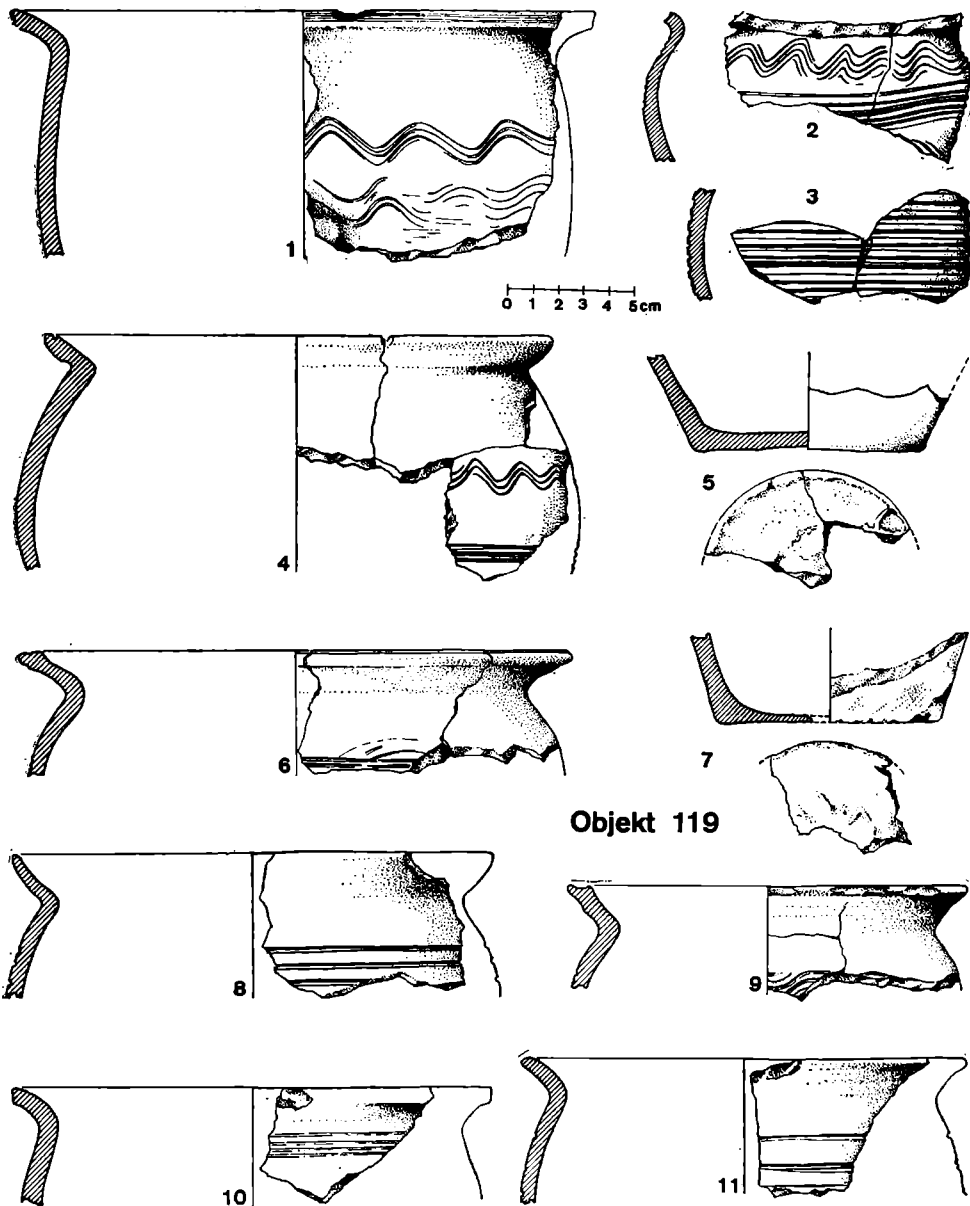
² B. Dostál, VVM 30, 1978, obr. 9 — na rozhraní čtverců B 70—69/70 (tato plocha nebyla v roce 1978 ještě prokopána).

³ Zkratky rozměrů: d — délka, š — šířka, hl — hloubka, p — průměr, v — výška, po — průměr okraje, pv — průměr výdutě, pd — průměr dna.

rohu se 10—15 cm nade dnem nacházela bělošedá oválná popelovitá skvrna (na ploše 30 × 25 cm), silná asi 5 cm. Ve výplni se nacházely střepy (1), z nichž se podařilo rekonstruovat jednu celou (2) a jednu horní část nádoby (3), dále 47 zvířecích kostí, přeslen (4), železný zlomek (5) a parohový předmět (6).

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí 1977. Objekt 119. Půdorys a řez objektu (1); líc, rub a boční strana parohové shránky (2a—c); rekonstruované nádoby (3,6); přeslen (4a—b); zlomek železné misky slezského typu (5). Velikost: 1 — 1/60; 2 až 6 — 1/3. (Kresba dr. A. Šik.)

Objekt 119

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí 1977. Objekt 119. Rekonstruované části nádob a střepy. Velikost: vše 1/3. (Kresba dr. A. Šik.)
 Inv. č.: 1 – 151947; 2 – 152115; 3 – 151963; 4 – 151948; 5 – 152024; 6 – 151949;
 7 – 152026; 8 – 151951; 9 – 151950; 10 – 151953; 11 – 151952.

1. Z 87 střepeů nerekonstruovatelných ve větší celky bylo 16 okrajových, 36 ze zdobené části výdutí, 25 z nezdobených částí výdutí a 10 zlomků den. Čtyři střepy pocházely z nádob vytáčených z jemně plavené hlíny světlešedých odstínů (obr. 2:3, 4), ostatní byly z hlinité masy promíšené jemným pískem a slídkou. V ukončení okrajů byly zastoupeny tvary zaoblené (obr. 2:8, 11), kolmo seříznuté (obr. 2:1, 10), prožlabené (obr. 2:4, 6, 9), kombinované někdy s nápadným kalichovitým prohnutím okraje (obr. 2:8, 9). Ve výzdobě kromě převažujících hřebenových vlnic (13 ×; obr. 2:1, 9), hřebenových rýh (3 ×; obr. 2:6, 10) a jejich kombinace (7 ×; obr. 2:2, 4), se objevuje jednoduchá spirála (7 ×; obr. 2:8, 11) někdy značně hustá a pokrývající větší část výdutě (obr. 2:3) a také jednoduchá vlnice kombinovaná se spirálou (2 ×). Dna byla převážně dovnitř klenutá (6 ×) s obvodovým výstupkem (3 ×), některá se stopami plastických značek (obr. 2:5, 7).

2. Míakovitý hrnc s vyhnutým a slabě kuželovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výdutí a s rovným dnem. Zdobí jej šestinásobná vlnice pod hrdlem a níže hustá spirála vodorovných rýh. V hlíně je drsný písek. Povrch hladký, šedý, v horní části tmavošedý. Dokonalé obtáčení prozrazují vodorovné žlábký na vnitřní straně. Velmi dobře vypálen. Zachována asi pětina, zbytek doplněn. Ze dna zůstala jen nepatrná část, takže ho nelze přesně charakterizovat. V 17,5 cm; po 18 cm; pv 22 cm; pd 11 cm; inv. č. 151945; obr. 1:3.

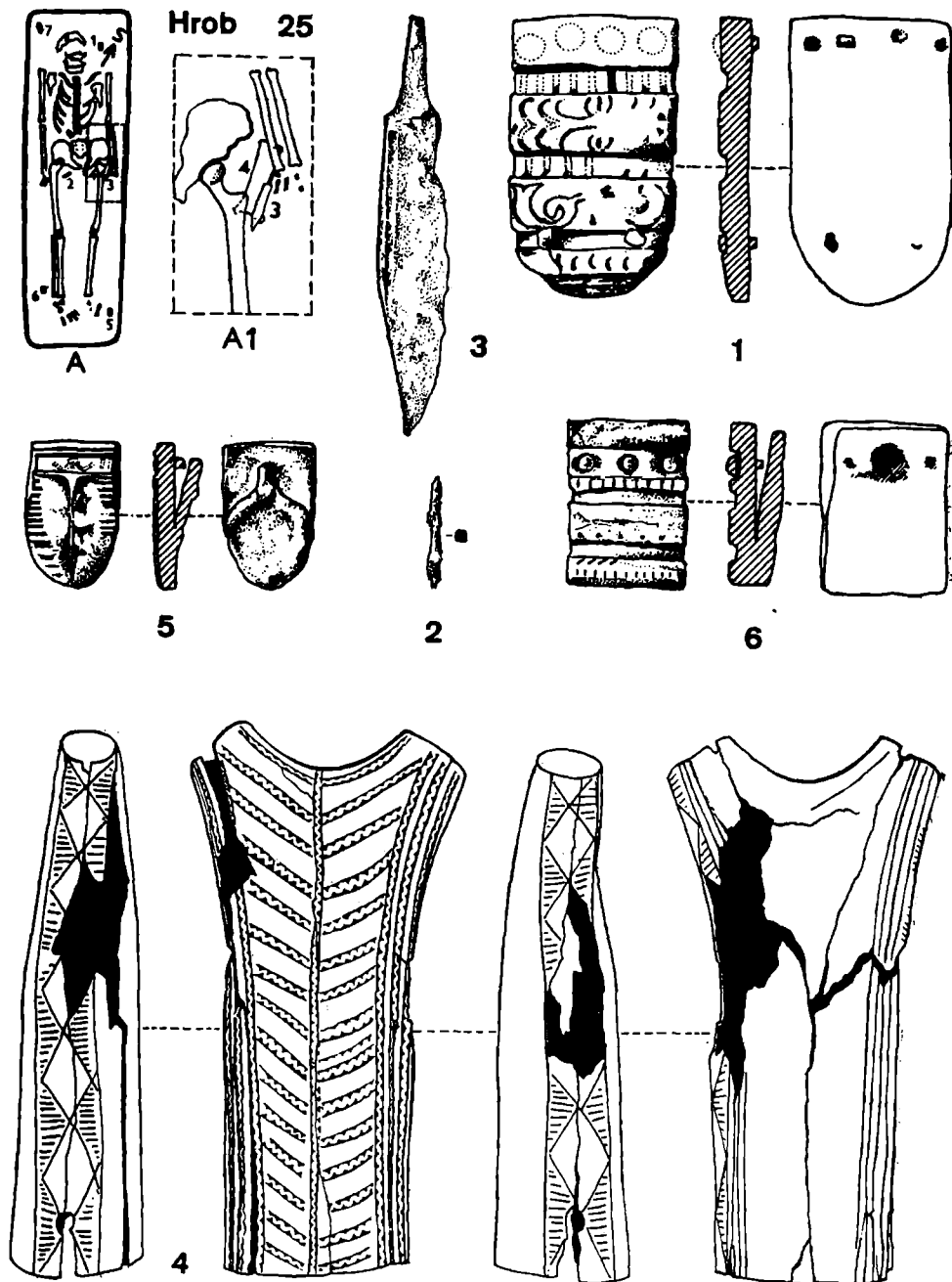
3. Míakovitý hrnc bez spodní části, s krátkým, silně přehnutým a válcovitě seříznutým okrajem s vytaženou spodní hranou a s pravidelnou výdutí. Zdobí jej málké vodorovné rýhy, nahoře hustší, dole řidší. Hlinitá masa promíšená pískem. Povrch hladký s jemnějším přelivem. Světlohnedý, místy se šedohnědými skvrnami, uvnitř šedý. Dokonale obtáčen a dobře vypálen. Slepán a ze dvou třetin doplněn. Zach. v 11,5 cm; po 16,5 cm; pv 17 cm; inv. č. 151946; obr. 1:6.

4. Fragment bochákovitěho přeslenu z tmavošedé hlíny. P 2,4 cm; v 1,9 cm; otvor 1 cm; inv. č. 152083; obr. 1:4.

5. Mírně prohnutý zlomek železného plechu s obloukovitým okrajem; patrně zlomek železné misky slezského typu. D 7,8 cm; š 4,2 cm; p oblouku 22 cm; inv. č. 152081; obr. 1:5.

6. Dutý zdobený předmět vyřezaný z rozsochy parohu. Silnější rameno má jeden konec opatřen čtyřmi menšími postranními otvory (p 2–3 mm) položenými proti sobě (dva z nich jsou vylámany), druhý konec je odlomen. Slabší rameno má na konci dva protilehlé větší otvory (p 8 mm). Povrch je vyhraněn do devíti ploch. Na lici straně je každá plocha zdobena řadou kroužků (p 5 mm) s důlkem uprostřed. Na středním pruhu je na jednom konci řada kroužků zdvojena a uprostřed jsou tři skupiny menších kroužků (p 2 mm). Okrajová pole na delším i kratším rameni jsou zdobena větvičkovitě uspořádanými záseky. Na hruběji opracovaném plochem rubu je neuměle vyryt pentagram (tab. :4). D 14 cm; v 10,4 cm; p delšího ramene: vnější 3,6 × 3,9 cm, vnitřní 3 × 3,4 cm; p kratšího ramene: vnější 3,1 cm, vnitřní 2,4 cm; inv. č. 152082; obr. 1:2a-c; tab. XI.

Hrob 25 (obr. 3:A, A1) ležel na rozhraní čtverců B 79—69 a B 79/70. Zásyp byl v severní části jámy šedý, jílovitý, těžko odlišitelný od podloží, v jižní části byl probarvený humusem. Obsahoval dva střepy a kamenný úštěp. Hrobová jáma byla obdélníkovitá, prostá (d 185 cm, š 55 cm, hl 15 + 50 cm). Kostra orientovaná lebkou k SSZ a nohama k JJV byla velmi dobře zachována, pouze lebka byla rozdracena při začišťování podloží. Kostra ležela naznak, s lebkou na týlu, s čelistmi poněkud rozevřenými, s pažemi podél těla a s nohama vedle sebe. Patřila mladému jedinci — muži (d 160 cm). Vlevo od lebky leželo velké nákončí řemene (1) obrácené oblou částí k SSZ, pod pravou pánevní kostí mezi hlavicemi femurů ležel trn z přezky (2), mezi levým zápěstím a femurem se nacházel nůž (3) směřující hrotem šikmo k chodidlům, pod ním mezi kostmi předloktí a femurem ležel parohový předmět (4) obrácený rozvětvenou částí k chodidlům a nezdobenou stranou nahoru, vně levého chodidla leželo drobné nákončí (5) a vně spodní části pravé holeně druhé (6). Vpravo od lebky, v rohu hrobové jámy, byla zvířecí kost (7), snad pozůstatek masitého milodaru.

Obr. 3. Břeclav-Pohansko. Lesní školka 1970. Hrob 25 a jeho inventář: nůž (3), železná nákončí (1, 5, 6), trn z přezky (2), parohový předmět (4). Velikost: hrob — 1/40; 2, 3, 4 — 1/2; 1, 5, 6 — 1/1. (Kresba dr. A. Šik.)

1. Železně jazykovité nákončí s nevýraznými stopami po čtyřech nýtech na týlní straně a s dvěma nýty poblíž zaobleného konce. Povrch je příčně rozdělen třemi žlábkami, v nichž jsou patrné svislé, popřípadě mírně zaoblené rýžky a lesklé pásy (asi 8 v každém žlábku). Ze čtyřech vyvýšených polí bylo horní kryto hlavicemi nýtů. Na dalším je v levé polovině patrná zdvojená sprkovitá palmeta zděsí vymezená rýhami, jejíž stvol vyrůstá ze středového kmene redukovaného do dvou oválných útvarů. Následující vyvýšenina vykazuje na levé straně spirálovou úponku. Zdá se, že pravá strana měla v obou polích symetrickou výzdobu. Spodní vyvýšené pole bylo zdobeno pěti vybiženými obloučky v podobě C. Rub nákončí byl mírně prohnutý. D 4,1 cm; š 2,4 cm; inv. č. 168175; obr. 3:1; tab. XII:2.

2. Esovitě prohnutá železná tyčinka na obou koncích zahrocená — patrně trn z přezky. D 3,6 cm; p 0,3 cm; inv. č. 168178; obr. 3:2.

3. Železný nůž s rovným k hrotu skoseným hřebetem a s rovným břitem k hrotu obloukovitě zvednutým. Na čepeli je jednostranná krevní rýha. Lichoběžníkovitý řap je od čepelce oboustranně skosen. D 11,6 cm; š 2 cm; inv. č. 168179; obr. 3:3.

4. Tenkostěnný dutý zdobený parohový předmět oválného průřezu rozbiehající se na jednom konci pod úhlem asi 120° ve dvě krátká ramena. Zdobena je vyklenutá lící strana a boky, plochý rub je nezdobený. Širší konec je na bocích opatřen dvěma otvory (p 5 mm), vzdálenými asi 14 mm od okraje. Výzdoba lící strany sestává ze tří podélných okrajových a jednoho středového pásu klikatek, od něhož se větvičkovitě rozbiehá na obě strany po 15 kratších klikátkách. Klikatky jsou provedeny vrubořezovou technikou. Na bocích je po dvanácti protilehle rytých šrafovaných trojúhelníkových vytvářejících mezi sebou negativně pět hladkých kosodélníků a na koncích dva hladké trojúhelníky. Okraje výzdobného pole jsou na obou stranách vyznačeny čtyřmi podélnými rýhami. Zatímco širší konec je ostře seříznut, jsou oba užší konce silně otělelé. D 14 cm; max. š 7,2 cm; p 4,6 × 3,6 cm; d ramen 2,3 cm; p menších otvorů 1,0 × 1,6 cm; inv. č. 168161; obr. 3:4; tab. XII: 1a—c.

5. Drobné železně jazykovité nákončí. Na lici je při týlní straně příčný žlábek, v němž je patrná lesklá klikatka, níže jsou okraje a střed nákončí podélně vystouplé; celou lící stranu zdobí příčné rýžky. Na rubu je patrný trojúhelníkovitý rozštěp spojený s nýtem, který upevňoval nákončí na řemínku. D 2 cm; š 1,2 cm; inv. č. 168176; obr. 3:5; tab. XII:4.

6. Drobné železně obdélníkovité nákončí s povrchem rozděleným třemi příčnými žlábkami. V horním jsou tři nýty podložené měděným plechem, další dva jsou hladké. Na okrajích vystouplých plošek jsou patrné krátké svislé nebo šikmé rýžky, popřípadě důlky. Při bočním pohledu je patrný rozštěp, v němž byl uchycen řemen. D 2,4 cm; š 1,7 cm; inv. č. 168177; obr. 3:6; tab. XII:3.

7. Lopatková kost z hovězího dobytka (*Bos, spina scapulae dx.*).⁴

Oba nálezyvé celky z Břeclavi-Pohanska, z nichž pocházejí popsané parohové předměty, patří podle charakteru inventáře i širších nálezyvých okolností do velkomoravského období.

Objekt 119 pochází z nevelkého úseku zkoumaného na severovýchodním předhradí těsně při valu. Celkové souvislosti jednotlivých objektů tam sice nejsou vzhledem k nevelké prozkoumané ploše zcela jasné, nicméně jde zřejmě o sídlištní aglomeraci z vrcholné fáze zdejšího osídlení. Objekt 119 byl ohništní jámou náležející patrně k nadzemnímu objektu kúlové konstrukce, nacházejícímu se v těsné blízkosti; souvisela s ním snad i kamenná pec označená jako obj. 107. Keramika odpovídá svou okrajovou profilací, výzdobou i složením hliněné masy střeptům z areálu dvorce.⁵ Snad jen široké tvary hrnců (obr. 1:3, 6), výrazné kalichovité prohnutí okrajů (obr. 2:8) a zdobené jednoduchými rýhami (obr. 1:5; 2:8, 11) stejně jako výskyt šikmých záseků na nádobách

⁴ Za laskavé určení děkuji *RNDr. Z. Kratochvílovi, CSc.*

⁵ *B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, velkomoravský velmožský dvorec, Brno 1975, 159—171.*

z blízkých objektů (obj. 121) by mohly naznačovat, že objekt 119 pochází až z pozdní fáze vývoje zdejší keramiky zasahující do 1. poloviny 10. století.⁶

Hrob 25 patří k hrobům rozptýleným buď jednotlivě nebo v menších skupinách ve velkomoravské sídlištní aglomeraci v lesní školce v severovýchodní části hradiska. Část těchto hrobů byla vyhloubena při vnitřní straně hradby v době její existence; na základě depotu s předměty blatnicko mikulčického rázu nalezeného v zemnici zavalené shořelou hradbou je možné je datovat do 1. poloviny 9. století.⁷ Skupina osmi hrobů v jižní části aglomerace byla zase důsledně vybavena keramikou, což lze pokládat za příznak starších středohradištních hrobů.⁸ Již tato fakta by ukazovala na to, že hrob 25, který je součástí volnější skupiny hrobů v jihozápadní části aglomerace, by mohl pocházet též z první poloviny 9. století. Tuto domněnku podporuje i inventář hrobu, zejména velké železné nákončí zdobené raženými půlobloučky a plastickým palmetovitým a úponkovitým ornamentem (obr. 3:1), které patří druhé fázi blatnicko mikulčického horizontu, kladeného do 2. čtvrtiny 9. století.⁹ U dalších dvou menších nákončí není jasné, zda zjištěné vodorovné, svislé nebo šikmé rýžky a důlky (obr. 3:5, 6) tvoří samy o sobě výzdobu nebo zda jsou pouhým zdrsněním povrchu za účelem uchycení plátované výzdoby a zda je tudíž můžeme řadit k stejnému okruhu nálezů či nikoliv.

CELKOVÁ CHARAKTERISTIKA A VÝZDOBA PAROHOVÝCH PŘEDMĚTŮ Z POHANSKA

Oba parohové předměty z Pohanska patří do skupiny zdobených; výzdoba je umístěna na klenuté lici a po stranách, plochý rub je nezdobený. Neuměle rytý pentagram na rubu předmětu z objektu 119 má zřejmě magický význam. To znamená, že oba předměty byly nošeny tak, že byla vidět jen jedna jejich strana.

V celkovém tvaru a provedení jsou mezi oběma předměty značné rozdíly. Předmět z obj. 119 (tab. XI) je rozvětven asymetricky a je poměrně silnostěnný a těžký; na kratším a štíhlejším rameni jsou dva velké protilehlé otvory sloužící zřejmě k zavěšení předmětu, na konci delšího a silnějšího ramene byly čtyři malé otvory sloužící patrně jen k uchycení uzávěru. Není vyloučeno, že obdobně byl upraven i protilehlý silnější konec. Naproti tomu předmět z hrobu 25 je symetrický, tenkostěnný a lehký (tab. XII:1); má též jen dva poměrně velké protilehlé otvory na silnějším konci, zatímco vidlicovitě rozvětvená ramena nemají otvory pro úchytky vůbec a jejich ústí je silně otřelé z vnější strany, takže se na něm ztrácí i výzdoba. Jak celkový tvar, tak rozdílná masivnost, počty a rozmístění otvorů jakož i otření v důsledku užívání napovídají, že mohly sloužit různému účelu.

⁶ B. Dostál, Mladohradištní keramická skupina z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 18/19, 1973/4, 187, obr. 3:5–12; obr. 4:1–2.

⁷ B. Dostál, Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 22–23, 1977–1978, 130.

⁸ Aspoň v tom smyslu, že přidávání nádob do hrobu je pohanský přežitek, které se častěji objevují ve starších hrobech.

⁹ D. Bialeková, Výskum slovanského hradiska v Pobedime, AR 17, 1965, 533; *táž*, Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim, SIA 25/1, 1977, 149.

Též ve výzdobě obou předmětů, a to nejen v samých motivech, ale i v úrovni provedení je podstatný rozdíl. Zčásti to může být dáno tím, že předmět z obj. 119 souvisel s řadovým osídlením předhradí, zatímco předmět z hrobu 25 patřil jedinci vybavenému opaskem a neúplnými garniturami z řemínek výstroje naznačujícími příslušnost k vyšší společenské vrstvě.

Předmět z objektu 119 byl zdoben převážně jednoduchými kroužky s důlkem uprostřed, tvořícími řady navzájem kolmé, a na koncích ramen měl větvičkovitě uspořádané rýhy (obr. 1:2; tab. XI:1). Oba motivy mají dlouhou tradici a nadeťnický ráz.¹⁰ Nejbližší analogii po výzdobné stránce představují parohové předměty z pohřebišť doby avarské v Karpatské kotlině v Ságújfalu (hr. 16) a v Pilismarót-Basaharc (hr. 68). Výzdobný motiv kroužků s důlkem ve středu byl použit i na dalších parohových předmětech, ale v jiném uspořádání, popřípadě v kombinaci s dalšími výzdobnými motivy, a to v Alattyánu (hr. 269), Dunapentele (hr. 7) a v Mikulčicích (1963). Všechny nejbližší analogie pocházejí tedy z hrobů 7.—8. století v Karpatské kotlině, popřípadě z předvelkomoravské sídlištní vrstvy v Mikulčicích; vzhledem k průběžnosti výzdobných motivů však z toho nelze činit závěry pro datování nálezu z Pohanska.

Parohový předmět z hrobu 25 má hlavní výzdobu provedenu na vysoké profesionální úrovni. Jde o sedm podélných a třicet příčných výzdobných pásků vyplněných vrubořezovou klikatkou (obr. 3:4; tab. XII:1a, 1c). Stejný výzdobný motiv cele pokrývá kostěný frčák z hrobu 279/49 ve Starém Městě „Na valách“,¹¹ jako jeden z motivů je použit na frčáku z hrobu 26 z Pobodimi II „Na laze“,¹² na parohových schránkách z Pitten (hr. 18) a z Mikulčic, na předmětu vikingského původu z Čáslavského hrádka, na náustcích píšťalek z Grodziszce a na jehelnítku ze Samborcze,¹³ na olifantu z Jászberény¹⁴ i ze svatovítského pokladu v Praze,¹⁵ jakož i na okrajích trojčipých plotének z Milicze a z Hnězdna.¹⁶ Jde o motiv běžný ve velkomoravském prostředí, kde našel uplatnění na mistrovských výrobcích, ale je znám i z období mladších. Motiv vrubořezové klikatky se podle V. Hrubého udržuje až dodnes a připomíná vyšívání na lidovém kroji.¹⁷ Na druhé straně se objevuje již na kostěných pásových záponách eneolitických kultur (Wiskiauten, Lovosice etc.).¹⁸ Doplnkovou výzdobu na parohovém předmětu z hrobu 25 z Pohanska představuje rytý a šrafovaný motiv přesýpacích hodin vytvářející negativně hladká kosoúdelníková pole (tab. XII:1c). Tento motiv je doplnkově použit na okrajích

¹⁰ V. Hrubý, Slovánské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě, PA 48, 1957, 184; *týž*, Staré Město, velkomoravské pohřebiště „Na valách“, Praha 1955, 110—112; J. Kaván, O zpracování a výzdobě kosti u západních Slovanů v době hradištní, VPS 2, 1958, 266.

¹¹ V. Hrubý, Staré Město..., Praha 1955, 276, tab. 66:16; *týž*, PA 48, 1957, 183, obr. 17:8, obr. 27.

¹² V. Vendtová, Slovánské osídlenie Pobodima a okolia, S1A 17/1, 1969, 211, obr. 52:11.

¹³ J. Kaván, VPS 2, 1958, tab. IV:5; XIII:2, 3, 7.

¹⁴ J. Hampel, Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, Bd. III, Taf. 532—535.

¹⁵ J. L. Píč, Čechy za doby knížecí, Praha 1909, obr. 186.

¹⁶ K. Hucke, Das Ringkettenmuster auf Holz- und Knochengerten der frühgeschichtlichen Zeit in Ostdeutschland, Altschlesien 8, 1939, Taf. 27:1, 4.

¹⁷ V. Hrubý, PA 48, 1957, 183.

¹⁸ G. Kossinna, Der Ursprung der Urfinnen und Urindogermanen und ihre Ausbreitung nach Osten, Mannus II, 1910, 76, Abb. 54—55; M. Buchvaldek, Die Schnurkeramik in Böhmen, Praha 1967, Abb. 7:GP.

parohové schránky ze Slavkovska. Ani ten však není chronologicky nebo etnický příznačný.

Závěrem k dosavadním úvahám lze konstatovat, že celkový tvar obou nálezu z Pohanska ani jejich výzdoba neskýtají dostatečně širokou základnu k úvahám o interpretaci, původu a kulturním zařazení uvedených předmětů. K tomu je nezbytné vycházet z celého nálezového fondu, z jeho typologického, chronologického a teritoriálního rozřídění a ze znalosti nálezových okolností.

SOUPIS DUTÝCH TROJCÍPÝCH PAROHOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Předložený soupis si nečiní nároky na úplnost. Byl vypracován na základě přístupné literatury. Ve všech případech nebylo možné ověřit si původní publikaci, a proto chybí bližší charakteristika předmětu. Číslování lokalit v soupise odpovídá číslům na mapce (obr. 4).

1. ABONY (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 78 — mužský. Hladký nezdobený kus se čtyřmi otvory při ústí užšího výběžku. — L. Eber, Abonyi sírleletek a régibb közepkorból, AÉ 22, 1902, 249—250 s obr. na str. 249.

2. ALATTYÁN (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 269 — mužský. V pravém spodním rohu hrobové jámy. Kus zdobený kroužky s důlky ve středu seskupenými do řad, šipkovitých útvarů a trojúhelníků; na užším rameni dva protilehlé otvory. — I. Kovrig, Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán, Budapest 1963, 30, 160, tab. XXI:10; LXXV:2.

3. ALTRUPPIN (NDR). Slovanské hradiště 9.—12. stol. Neopracovaný (?) kus. — W. Bartelt, K. Waase, Die Burgwälle des Ruppiner Kreises, Würzburg 1910, 10—16; P. Grimm, AuF 2, 1957, 248.

4. BŘECLAV-POHANSKO (ČSSR). Velkomoravské hradiště. Hrobový a sídlištní nález — 2 zdobené kusy. Popis viz výše.

5. CSEPEL (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 4. Typ a výzdoba předmětu neověřena. — T. Nagy, A Fővárosi Régészeti és Ásatási Intézet jelentése az 1938—1942 évek között végzett kutatásairól. Budapest Régiségei XIII, 1943, 363—364, obr. 5.

6. DĚVÍNSKÁ NOVÁ VES (ČSSR). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 116 — mužský, jezdecký. Na pravém boku hrobu. Poškozený kus zdobený rytým mřížkovým ornamentem; na částečně zachovaném širším konci otvor. — J. Eisner, Děvínská Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava 1952, 39, 306, obr. 17:4.

7. DUNAPENTELE (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 7 — mužský, jezdecký. Kus zdobený kroužky s důlky ve středu rozmístěnými v řadách, dále obdélníkovitými ploškami zdobenými čtveřicemi protilehlých trojúhelníků provedených vrubořezem a obvodovými rytými klikatkami; při ústí všech ramen jsou dvojice postranních protilehlých otvorů. — A. Hekler, Avarkori širok Dunapentelen, AÉ 29, 1909, 101, obr. 7.

8. FERGITZ (NDR). Slovanské hradiště 11.—12. stol. Neopracovaný kus symetrického ypsilonovitého tvaru. — J. O. v. d. Hagen, Der Fergitzer Burgwall, Mannus III, 1911, 75—95, Taf. XVIII:14.

9. GARVÁN (Rumunsko). Slovanské sídliště 10.—12. stol. Kus zdobený soustřednými kroužky navzájem propojenými. Původní publikace (SCIV 2, 1949, 137, obr. 2) neověřena; citováno dle P. Grimma, AuF 2, 1957, 249 a I. Barney, SCIV 6, 1955, 113.

10. GÁTÉR (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 112 — mužský. U pánve. Hladký nezdobený kus s dvojicemi protilehlých otvorů na koncích dvou nepoškozených ramen. — E. Kada, Gátéri (Kun-kisszáási) temető a régibb közepkorból, AÉ 26, 1906, 135, obr. 2.

11. HAVELBERG (NDR). Slovanské ostrovní sídliště 9.—10. stol. Kus oboustranně zdobený nepravidelně rytými dvojicemi linií; na jednom konci čtyři otvory, na dalších po dvou otvorech. — P. Grimm, Ein frühgeschichtliches Geweihgerät von Havelberg, AuF 2, 1957, 246—249, Abb. 1, Taf. 40:b.

12. JÁNOSHIDA (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 65 — ženský. U pravé ruky. Asymetrický hlazený nezdobený kus s dvojicemi otvorů na koncích všech tří ramen. Hrob 162 — mužský. Hladký nezdobený kus s dvěma velkými otvory na užším rameni a se čtyřmi otvory na koncích obou širších ramen. — I. Erdélyi, A jánoshidai avarkori temető, Régészeti füzetek, ser. II., 1 sz., Budapest 1958, 16, 29—30, tab. XIII:13; XXX:11.

13. **KALISZ** (Polsko). Slované hradíště. Kus zdobený oboustranně nepravidelnými pletencovými motivy, klikatkou a svastikami; na koncích ramen jsou dvojice postranních otvorů. — M. Piaszykówna, *Zagadkowy przedmiot rogowy ze zbiorów Muzeum Miejskiego w Kaliszu, Prza IX, 1950—53, 116—123, obr. 1.*

14. **KISKÖRE** (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 62 — mužský. Vně levé ruky. Hlazený nezdobený kus s dvěma otvory na jednom konci. — E. Garam, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre, Budapest 1979, 20, 78, Taf. 14:6; Taf. 40.*

15. **LIBICE** (ČSSR). Slované hradíště s osídlením 8.—12. stol. Hrubě opracovaný nezdobený prasklý kus bez postranních otvorů. — J. L. Píř, *Čechy za doby knížecí, Praha 1909, tab. XXV:11.*

16. **MIKULČICE** (ČSSR). Slované hradíště s vrstvami 7.—12. stol. Ze sezóny 1964 neopracovaný prasklý kus s drsným povrchem. Ze sezóny 1966 hlazený nezdobený kus bez otvorů. Ze sezóny 1963 symetrický kus bez otvorů při ústí ramen zdobený rytými kroužky s důlky ve středu, zdvojeným pletencovým a klikatkovým motivem vyplněným řadami důlků. Polámaný kus zdobený pletencem s kroužky s body ve středu. Poškozený kus zdobený na obvodu vrubořezovou klikatkou, šrafovanými pásky a mřížkováním kombinovaným s body; na koncích dvou ramen postranní otvory. — Z. Klanica, *Vorbericht über die Grabungsergebnisse des altslawischen Burgwalles in Mikulčice für das Jahr 1964, PV 1964, Taf. 23:8; týž, Předběžná zpráva o výzkumu slovánského hradiska v Mikulčicích za rok 1966, PV 1966, tab. 21:2; týž, Vorbericht über die Ergebnisse der Grabung des slawischen Burgwalles in Mikulčice für das Jahr 1963, PV 1963, Taf. 27:4; J. Poulík, *Mikulčice — sídlo a pevnost knížat velkomoravských, Praha 1975, tab. 21:5, 6; Grossmähren, Wien 1966, Abb. 51.**

17. **MISTELBACH** (Rakousko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 36 — mužský. U kolen kostry. Hladký nezdobený kus s dvojicemi otvorů na koncích ramen. — H. Mitscha-Märheim, *Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzelsdorf, München-dorf und Schwechat, Wien—Leipzig 1941, 11, Taf. 3:2.*

18. **MOREŠTI** (Rumunsko). Slované hradíště 11.—12. stol. Neopracovaný kus s drsným povrchem, bez otvorů. — D. Prodon a kol., *Şantierul Arheologic Moreşti, SCIV 4, 1954, 208, fig. 5:3.*

19. **NOVOSIOLKA** (SSSR). Slované sídliště? Kus s povrchem jen zčásti vyhlazeným, s postranními otvory na koncích dvou ramen. — M. Piaszykówna, o. c., 119, obr. 3.

20. **PILISMÁRÓT-BASAHARC** (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 68 — mužský. Vně levého předloktí. Polámaný kus hustě zdobený řadami rytých kroužků s důlky ve středu. Hrob 189 — mužský. Pod levým předloktím. Silně poškozený kus zdobený nepravidelně rytými rýhami (trojice rovnoběžných čar, deltoid). U něho tři železné kroužky sloužící k zavěšení předmětu. — N. Fettich, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Pilismarót-Basaharc, Budapest 1965, 36, 64, obr. 54:1; 103:18.*

21. **PITPEN** (Rakousko). Slované pohřebiště 9. stol. Hrob 18 — dětský. U chodidel. Hladký kus zdobený jednou vrubořezovou klikatkou na spodní a dvěma na horní straně; na koncích ramen dvojice postranních otvorů. Zachovaly se u něj zbytky bronzového kování uzávěru a železný řetěz. — H. Friesinger, *Studien zur Archäologie der Slaven in Niederösterreich II, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 17/18, 1975/1977, 56, 99—100, Taf. 14.*

22. **POBEDIM II** (ČSSR). Slované sídliště 9. stol. Hladký nezdobený kus (vykazuje pouze rýžky po opracování) ypsilonovitého tvaru s otvory na nejširším konci. — V. Vendtová, *Slovánské osídlenie Pobedima a okolia, SIA 17/1, 1969, 171, 207, obr. 44:15.*

23. **QUETZIN** (NDR). Slované hradíště 11.—12. stol. Neopracovaný kus s drsným povrchem, bez otvorů. — R. Beltz, *Reallexikon der Vorgeschichte* (hrsg. M. Ebert) 12, 1928, 257, Taf. 71:g.

24. **SÁGÚJFALÚ** (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 16. Hraněný kus zdobený řadami kroužků s důlky ve středu; velké protilehlé otvory na krátkém rameni. — G. Török, *Pogány kultusz emléke a sopronköhida temetőben, Folia 14, 1962, 90, tab. XV:2.*

25. **SLAVKOV** — okolí (ČSSR). Ojedinelý nález. Kus zdobený na koncích ramen šrafovaným motivem přesypacích hodin a na ostatním povrchu hladkými esovitými motivy a kruhem vystupujícím negativně z rýhovaného pozadí; na všech koncích po dvou postranních otvorech. — V. Hrubý, *Slovánské kostěné předměty a jejich výroba na Moravě, PA 48, 1957, 158—160, obr. 1:2.*

26. **SOPRONKÖHIDA** (Maďarsko). Slované pohřebiště 9. stol. Hrob 48 — mužský. U chodidel. Jednostranně zdobený kus s dvěma otvory na jednom konci; na ploše vyme-

zené třemi řadami kosočtverečků jemně provedených vrubořezovou technikou je vyryt stylizovaný strom života, po jehož stranách stojí čely proti sobě dva koně s nasazenou rohatoú ozdobou na hlavách. — G. Török, *Sopronköhidaí IX. századi temetője*, Budapest 1973, 16—17, 47—49, obr. 25—26, 31, tab. 11.

27. TATABÁNYA (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Oboustranně zdobený kus; na koncích ramen hladký plotének omezený řafovanými pásy, na vnitřních polích po dvou afrontovaných koních s rohy na hlavách; na všech koncích dvojice protilehlých otvorů. — G. Török, *FoIA 14*, 1962, 90—91, tab. XIV:1, 2.

28. TRENTSEE (NDR). Slovanské ostrovní sídliště 11.—12. stol. Kus zdobený neuměle rytým pletencovým ornamentem; na koncích ramen postranní otvory. — B. Hollmann, *Zwei Wikingerfunde aus Mecklenburg*, Mecklenburg 34, 1939, 158—159.

29. ÜLLÖ II (Maďarsko). Pohřebiště 7.—8. stol. Hrob 129 — mužský. Nad křížovou kostí. Hladký nezdobený kus s dvěma velkými protilehlými otvory na nejužším rameni. — Á. Cs. Sós, *Le deuxième cimetiére avare d'Üllö*, *AAHung VI*, 1955, 204, 216, tab. LXXI:1.

30. VOJIN (SSSR). Slovanské hradiště 10.—13. stol. Jeden hrubě opracovaný kus bez otvorů, dva hladké nezdobené kusy a dva hladké kusy nevýrazně zdobené zářezy a důlky; hladké i zdobené kusy mají po dvou až čtyřech otvorech na koncích ramen. — V. I. Dovženok, V. K. Gončarov, *R. O. Jura, Drevňoruske mesto Vojiň, Kijiv 1966*, 80, tab. XXIII:1, 2, 4—6.

31. ŽOVNIN (SSSR). Slovanské hradiště 10.—13. stol. Hladký kus s dvojicemi postranních otvorů na koncích ramen, zdobený rytým rurikovským znakem. — V. I. Dovženok a kol., l. c., 80, tab. XXIII:3.

32. SARKEL—BÉLAJA VĚŽA (SSSR). Chazarská pevnost 9.—10. stol. Hladký kus s dvojicí postranních otvorů na konci nejsilnějšího ramene. — S. A. Pletněva, *Ot kočevij k goradam*, *MIA 142*, Moskva 1967, 154, obr. 42:10.

33. ILANZ (Švýcarsko). Hrad Grüneck. Ojedinelý nález s karolinskými a italskými mincemi z let 875—916. Schránka je zdobena vrubořezovou technikou motivy dvoupramenného ploténka a na obvodu klikátkou; na koncích ramen je po několika postranních otvorech. — B. Nerman, *Penningväska från yngre järnåldern? Fornvännen 49*, 1954, 54—56, fig. 3.

TYPOLOGIE, ÚZEMNÍ ROZŠÍŘENÍ, CHRONOLOGIE A FUNKCE PAROHOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Duté trojcípé parohové předměty je nutno odlišit od trojcípých kostěných plotének a od plných parohových předmětů v podobě písmene T opatřených hranatým otvorem, jimž se podobají a s nimiž by mohly být zejména při práci s nedokonalými vyobrazeními v literatuře zaměněny. K nedorozumění může přispět i to, že v literatuře se o nich mnohdy pojednává současně a zejména v úvahách o funkci se všechny tyto předměty zpravidla chápou globálně.¹⁹ Trojcípé kostěné ploténky s otvory na koncích (Milicz, Gniezno, Bodrogszerdahely, Kenezlő, Jászdosza, Šestovice, Kyjev) byly zřejmě součástí koňského postroje,²⁰ zatímco plné parohové předměty v podobě T s hranatým otvorem (Chelмно, Nejdek, Wysock, Stommen) sloužily patrně jako opěrky holí, berel apod.²¹ Jinou funkci měly též plošší trojcípé parohové předměty s tulejkovitě upraveným širším ramenem s postranními otvory a s plnou rozvětvenou částí;²² I. Barnea je označuje za hlavice motovidel sloužících k navijení nití.²³

¹⁹ Např. I. Kovrig, *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán*, Budapest 1963, 160; V. I. Dovženok, V. K. Gončarov, *R. O. Jura, Drevňoruske mesto Vojiň, Kijiv 1966*, 81 etc.

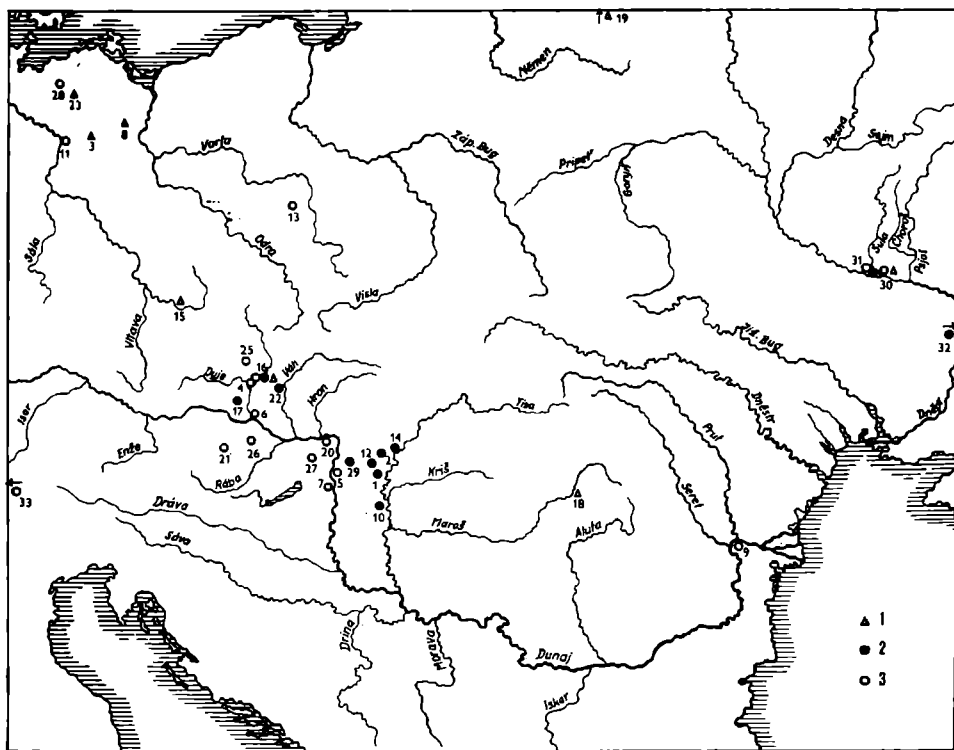
²⁰ J. Zak, *Rogowe cześci uprzęzy końskiej*, *SlAnt 3*, 1951/2, 195—201.

²¹ T. Sulimírski, *Kultura wysocka*, Kraków 1931, 141, tab. XXIV; V. Hrubý, *PA 48*, 1957, 169; A. Oldeberg, *Hammare från bronsåldern? Fornvännen 49*, 1954, 52—53, fig. 1.

²² G. Stefan a kol., *Şantierul Garvăn-Dinogetia*, *SCIV 4*, 1953, 244, fig. 6:8; I. Barnea, *Mesteşugurile în aşezarea feudală de la Garvăn (sec. X—XII)*, *SCIV 6*, 1955, 111, fig. 6:9.

²³ I. Barnea, *SCIV 6*, 1955, 113.

Duté trojcípé parohové předměty, jichž se týká toto pojednání, jsou známy dle výše uvedeného soupisu z 33 lokalit ve více než 50 exemplářích. Soupis a mapka (obr. 4) dávají přehled o jejich územním rozšíření, hlavních kumulacích výskytu a datování. Dvanáct lokalit (s 13 nálezy) představují kostrová pohřebiště z doby avarské v Karpatské kotlině (7.—8. stol.), na třech lokalitách v oblasti dolního Pomoraví a středního Podunají (Břeclav-Pohansko,

Obr. 4. Mapa rozšíření dutých trojcípých parohových předmětů. 1 — nálezy s neopracovaným povrchem a bez dírek; 2 — nálezy hladkých nezdobených kusů s dírkami; 3 — nálezy zdobených kusů. Poloha lokality 24 (Ságújfalú) neznámá. (Kresba dr. A. Šik.)

Pitten, Sopronköhida) se nacházely v kostrových hrobech 9.—10. století, které lze uvádět v souvislost jak s velkomoravským okruhem, tak s kulturou Karpatské kotliny. Na dalších lokalitách šlo o sídlištní nálezy, a to z období předvelkomoravského (Mikulčice) i velkomoravského (Břeclav-Pohansko, Pobedim, Mikulčice) a pak již převážně z období mladohradištního (11.—13. století), a to z oblasti polabsko-pobaltské (Altruppin, Fergitz, Quetzin, Trentsee, Havelberg), z Čech (Libice), z dolního Podunají (Garvan, Moresti) a z Podněpří (Vojiň, Žovnin). Na třech patrně slovanských nalezištích šlo o ojedinělé nálezy (Kalisz, Slavkov, Novosiolka) a nelze je tudíž hodnotit z hlediska nálezových okolností. Etnicky nejasné jsou ojedinělé nálezy z Ilanze a ze Sarkelu, tedy nejzápadnější a nejvýchodnější nález daného předmětu.

Sepsané duté trojčipé parohové předměty lze z hlediska opracování a celkové úpravy rozdělit na tři skupiny:

1. Kusy bez obroušeného perlení na povrchu parohu (popřípadě jen hrubě ořezané) a bez pomocných postranních otvorů sloužících k zavěšení a uzavření koncových částí (Fergitz, Quetzin, Libice, Mikulčice, Moresti, Vojiň — celkem 6 kusů). Jde patrně o polotovary, popřípadě nepodařené kusy, které při opracování praskly (Libice, Mikulčice), a proto nebyly již dále opracovány.

2. Kusy s vyhlazeným povrchem (částečně nebo úplně), opatřené na jednom nebo na všech ramenech pomocnými otvory (Abony, Gátér, Jánoshida, Kisköre, Mikulčice, Mistelbach, Pobedim II, Üllö II, Vojiň, Novosiolka, Sarkel — celkem 13 kusů). Funkčně je lze interpretovat stejně jako většinu kusů ze třetí skupiny.

3. Kusy s vyhlazeným a zdobeným povrchem (Allattyán, Břeclav-Pohansko, Děvínská Nová Ves, Dunapentele, Garvan, Havelberg, Kalisz, Mikulčice, Pilismarót-Basaharc, Pitten, Ságújfalu, Slavkov, Sopronköhida, Tatabánya, Trentsee, Vojiň, Žovnin, Ilanz — celkem 23 kusů).

Výzdobné motivy jsou převážně geometrické. Jsou to kroužky s důlkem ve středu (Alattyán, Břeclav-Pohansko, Dunapentele, Mikulčice, Pilismarót-Basaharc, Ságújfalu) kombinované někdy s rytými pletencovými nebo klikatkovitými motivy (Mikulčice, Garvan) nebo s vrubořezovou trojúhelníkovitou výzdobou (Dunapentele), popřípadě s větvičkovitě uspořádanými rýhami (Břeclav-Pohansko). Dalším motivem je pletenec provedený buď dokonale, a to pozitivně rytím (Mikulčice) nebo negativně v hladké ploše na šrafovaném pozadí (Tatabánya), případně neumělým rytím (Havelberg, Kalisz, Trentsee). Vyskytne se i vrubořezová klikatka nebo pásky kosočtverečků (Břeclav-Pohansko, Mikulčice, Pitten, Sopronköhida). Vzácnější je zdobení rýhami buď pravidelně se křížícími (Děvínská Nová Ves, Mikulčice) nebo nepravidelně rozmístěnými (Pilismarót-Basaharc, Vojiň), popřípadě vytvářejícími doplňkový motiv šrafovaných přesýpacích hodin a hladkých deltoidů (Břeclav-Pohansko, Slavkov). Ojedinelá je rostlinná a animální výzdoba: rurikovský znak na schránce z Žovnina, motiv afrontovaných rohatých koní pod stromem života (Sopronköhida) a obdobný motiv bez stromu života (Tatabánya). G. Török dává tyto motivy do souvislosti s kočovnickou mytologií a s pohanským kultem vyznačujícím se používáním zvířecích masek při pohřebních obřadech.²⁴ Ostatní výzdobné motivy s výjimkou rurikovského znaku jsou teritoriálně i časově obecně rozšířené a poměrně jednoduché, takže starší pokusy o jejich spojování s různými uměleckými okruhy (vikinský, byzantský aj.) je nutné brát velmi rezervovaně.

Z morfologického hlediska lze mezi dutými trojčipými parohovými předměty rozlišit dva základní typy:

1. Asymetrické, jejichž užší rameno (kratší či delší) vybíhá šikmo ze širší trubkovité části. V několika případech nabývají téměř symetrické podoby T, kdy užší rameno je k hornímu břevnu kolmé (Dunapentele, Mikulčice 1963, Ságújfalu, Vojiň, Kalisz).

2. Symetrické v podobě Y, kdy užší ramena vybíhají šikmo nahoru ze silné trubkovité části (Břeclav-Pohansko, hrob 25; snad Pobedim; Fergitz).

²⁴ G. Török, Pogány kultusz emléke a sopronköhidai temetőben, Folia 14, 1962, 83—93; *týž*, Sopronköhida IX. századi temetője, Budapest 1973, 64—69.

U prvního typu bývají postranní protilehlé dírky buď na koncích všech tří ramen, nebo jsou jen na užším rameni ve větším provedení (sloužily k zavěšení předmětu), u druhého typu jsou dírky jen u jednoho, a to u širšího otvoru.

Typologické rozřazení přispívá k vyřešení otázky funkce těchto předmětů. Poměrně často se soudí, že mohlo jít o rozvodku řemenů na koňské uzdě.²⁵ Tomuto názoru však odporuje několik skutečností. Především je většina těchto předmětů značně tenkostěnná a nesnesla by tlak řemení. Nikdo si též nepovšimnul, že by vnitřní strana dutin byla v některých místech silněji vyhlazena, k čemuž by nutně třením řemenů zejména při ústí došlo. Zůstala by též neujasněná funkce drobných otvorů při ústí ramen. Konečně nikdy nebyl tento předmět nalezen u koňské lebky, ačkoliv jich značný počet pochází právě z kostrových hrobů v Karpatské kotlině, a to i z hrobů jezdeckých.

Málo pravděpodobný je též výklad, že by mohlo jít o hlavice bunčuků,²⁶ z nichž splývaly koňské ohony nahrazující praporec. Proti tomu by svědčila jednostranná výzdoba většiny nalezených kusů.

V literatuře je nejvíce rozšířený názor, že šlo o schránky na sůl — solničky nošené pastevci a bojovníky.²⁷ Tato interpretace je zřejmě nejbližší pravdě, i když spíše v obecném pojetí, že jde o schránky na drobné užitkové předměty,²⁸ lhostejno zda na sůl, léčivé byliny²⁹ či peníze,³⁰ popřípadě na jiný sypký a vzácný materiál, jak o tom dovolují uvažovat i novověké schránky na střelný prach, které mají obdobný tvar.³¹ Tento výklad se však týká bezpečně jen prvního typu těchto předmětů, jak tomu nasvědčuje jejich celkový tvar a rozmístění dírek na koncích ramen. Na užším rameni bývá zpravidla pár větších otvorů sloužících především k zavěšení. Na koncích širších ramen jsou buď dvě až čtyři malé dírky sloužící k zajištění ucpávky pomocí hrotů (železných či z organických látek), nebo tam v několika případech dírky vůbec nejsou a počítalo se s dostatečnou těsností zátky.

S touto interpretací souhlasí skutečnost, že parohové schránky se nacházejí především v mužských hrobech (13 případů z 15 ověřených; výjimkou je ženský hrob v Jánoshidě a dětský hrob v Pitten), a to nejčastěji u levé ruky (4 případy) nebo u pravé ruky (2 případy) či u pánve (2 případy). Svědčí to o tom, že schránky byly nošeny u pasu. V těch případech, kdy schránka byla u chodidel (3 ×) nebo u kolen (1 ×), šlo zřejmě o její dodatečné přiložení do hrobu ve funkci milodaru.

Druhý typ parohových předmětů symetrického ypsilonovitého tvaru by mohl být interpretován stejným způsobem s tím, že byl zavěšen a trvale uzavřen na širším konci, zatímco menší otvory byly utěsněny zátkami bez

²⁵ K. Huckle, *Altschlesien* 8, 1939, 138; P. Grimm, *AuF* 2, 1957, 248; V. Hrubý, *PA* 48, 1957, 158.

²⁶ V. I. Dovženok *a kol.*, I. o., 81.

²⁷ N. Fettich, *A Dunapentelei avar sírok leletei*, *Archaeologia Hungarica* 18, Budapest 1936, 13—14; A. Cs. Sós, *AAHung* 6, 1955, 218; I. Kovrig, *Alattyán* 160; É. Garam, *Kisköre*, 78; V. I. Dovženok *a kol.*, *Vojiň*, 80—81.

²⁸ V. Hrubý, *PA* 48, 1957, 160.

²⁹ M. Piaszykówna, *PrzA IX*, 1950—1953, 118.

³⁰ B. Nerman, *Penningväska från yngre järnåldern? Fornvännen* 49, 1954, 54—56, obr. 3.

³¹ E. Petáček, *Parohové prachovnice v zbierkách štátného východoslovenského múzea v Košiciach*, *Slovenský národopis* 2, 1954, 309—344; F. Kalemný, *Ludové umenie na Slovensku*, *Martin* 1956, obr. 62; *Slovenské ľudové umenie II*, Bratislava 1954, 487—490.

dalšího zajištění. Nápadné však je ohlazení ústí užších ramen, které vedlo až k setření vruborezové výzdoby. Takové otření nepozorujeme na žádném z ramen schránek prvního typu. Nabízí se výklad, že parohové předměty druhého typu byly používány jako hrdla kožených vaků, v nichž byly uchovávány nápoje na cestách. K otření ústí došlo při pití v důsledku dlouhodobého používání. Zdvojená ramena, z nichž jedním mohl do hrdla proudit vzduch, usnadňovaly plynulý odtok tekutiny druhým ramenem. Jako hrdla kožených měchů (burdjuků) označuje S. A. Pletněva vedle jednoduchých parohových rourek i trojčipé parohové předměty s postranními otvory na širším konci sloužícími k uchycení měchu. Uvádí je z vrstvy se saltvomajackou kulturou ze Sarkelu, kde byly nalezeny i jejich polotovary, a hovoří o více než deseti nálezech těchto předmětů z východní Evropy, i když zřejmě nemá na mysli vždy jen trojčipé kusy. Označuje je za typické pro stepní kočovníky, konstatuje však i jejich rozšíření v lesostepi, kde se údajně objevují též v hrobech.³²

Uvažujeme-li již o připevnění tohoto předmětu na měch, nabízí se ještě další domněnka, totiž zda nemohlo jít o součást hudebního nástroje. Mám na mysli buď dvojitou píšťalu s měchuřinou (tzv. Platterspiel) nebo o dudy se zdvojenou přednicí, které jsou rozšířeny po celé Evropě, i když jejich ikonografické doklady jsou podstatně mladší než publikovaný nález.³³ Kostěný předmět by mohl být spojkou mezi měchuřinou nebo měchem a píšťalami, které by byly zasazeny do jeho rozvětvených konců. Píšťaly stejně jako trubice na vhánění vzduchu do měchuřiny mohly být z rákosu nebo ze dřeva a jejich zbytky se v hrobě nebo v jiné nálezové situaci nezachovaly.

Trojčipé parohové předměty poskytují příklad nezbytnosti občas (zejména po nahromadění nových nálezů) kriticky shromáždit celý nálezový fond předmětů stejného druhu, přehodnotit jejich typologické a chronologické třídění i nálezové okolnosti a na základě toho provést revizi ustálených názorů o jejich interpretaci. Jedině tak lze dospět k upřesnění pojmů i výkladů, popřípadě k nalezení nových interpretačních možností, které by dovolily plněji rekonstruovat způsob života zaniklých společenství a tím přispět k úplnějšímu odhalení zákonitostí společenského vývoje.

ПОЛЫЕ ТРЕХКОНЕЧНЫЕ РОГОВЫЕ ПРЕДМЕТЫ РАННЕГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

Автор публикует сведения о двух новых находках роговых предметов из Поганско-близ г. Бржецлави. Один из них найден в очажной яме № 119 на северовосточном предгорье, а другой в могиле № 25 с труположением в северовосточной части городища. Оба предмета относятся к великоморавской эпохе: первый к концу, а второй, вероятно, к первой половине IX века. На основе имеющейся литературы автор дает список этих предметов, найденных на территории Европы, и распределяет их по степени их обработки в три группы (1. экземпляры с необработанной поверхностью; 2. экземпляры со шлифованной поверхностью и с посторонними отверстиями; 3. орнаментированные экземпляры) и по форме в два типа: асимметричные и симметричные (в форме буквы Y).

³² S. A. Pletněva, *Ot kočevij k gorodam. Saltovo majackaja kultura*, Moskva 1967, 154—156, obr. 42:10.

³³ Za laskavé informace děkuji vedoucímu etnografického oddělení Moravského muzea dr. Kurfürstovi.

К асимметричным экземплярам он относит, в соответствии с другими авторами, сундуки для мелких предметов (солонки и пр.). У симметричных считает возможными и другие назначения: они могли служить горлом кожаных сосудов — бурдюков или составными частями музыкальных инструментов — свистков с пузырем или волынки.

Перевел Алеш Бранднер

HOHLE DREIZIPFELIGE GEWEIHGEGENSTÄNDE IM FRÜHEN MITTELALTER

Der Verfasser veröffentlicht zwei neue Funde hohler dreizipfelliger Geweihgegenstände von Břeclav-Pohansko, und zwar aus dem Siedlungsobjekt Nr. 119 (eine Feuergrube) auf der nordöstlichen Vorburg (Abb. 1:2; Taf. XI) und aus dem Skelettgrab Nr. 25 vom nordöstlichen Teil des Burgwalles (Abb. 3:4; Taf. XII:1). Beide Gegenstände stammen aus der großmährischen Zeit, der erste wohl von ihrem Ausklang, der zweite wahrscheinlich schon aus der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts. Auf Grund der zugänglichen Literatur legt der Verfasser eine Liste dieser Gegenstände aus ganz Europa vor (Abb. 4) und klassifiziert sie der Bearbeitungsstufe nach in drei Gruppen (1. mit unbearbeiteter Oberfläche; 2. geglättete unverzierte Stücke mit Seitenlöchern; 3. verzierte Stücke) und der Form nach in zwei Typen: asymmetrische und symmetrische in der Form des Buchstabens Y. Asymmetrische Stücke hält er einvernehmlich mit anderen Autoren für Behälter von Kleingegenständen, bei symmetrischen Stücken hält er auch andere Interpretationen für möglich: sie könnten als Hälse von Trinklederbeuteln oder als Teile von Musikinstrumenten (sog. Platterspiel oder Dudelsäcke) gedient haben.

Übersetzt von Otto Hájek